

Fransk keramik från Lödöse

Av Kristina Carlsson

Redan under tidig medeltid var Lödöse en av de mest betydelsefulla orterna i de västra delarna av Sverige, och som enda hamnstad mot det s.k. Västerhavet, bibehöll den sin position under nästan hela medeltiden. Jordbruksbygden i de närmaste omgivningarna kring älvdalen, har utgjort basområdet för Lödöses närhandel. Utrikeshandeln tycks ha haft vida förgreningar, främst mot västeuropa.

Orten Lödöse omnämns redan under 1100-talets mitt, bl.a. i Knytlingasagan och hos Saxo. Från och med 1200-talets början finns andra skriftliga belägg för staden existens (Carlsson & Ekre 1980 s 6). De äldsta dateringarna styrks av det arkeologiska materialet, med enstaka fynd av 1000-tals karaktär, samt tex mynt från Knut Erikssons regeringstid med inskriptionen LEODUS. Fynd från mynttillverkning under samma tid (sent 1100-tal) och senare, belyser ytterligare stadens betydelse redan under ett tidigt skede (Ekre 1972 s 63ff. Ekre 1978).

Ett flertal specifika keramikprodukter märks i fyndmaterialet. Förutom skärvor av s.k. vendiskt och västeuropeiskt svartgods noteras flera exempel på franskt, engelskt och tyskt gods tillverkat under 1100-talet. Av fyndmaterialet att döma tycks utrikeshandeln ha varit ganska omfattande i jämförelse med andra delar av landet redan under 1100-talets slutskede.

Ett av bevisen för detta är de skärvor av *fransktillverkad*

keramik, som påträffats i kulturlagren. Det bör dock genast påpekas att dessa kärffragment utgör en mycket liten del av det totala keramikmaterialet i Lödöse (mindre än 1%). Förutom en troligen begränsad egen tillverkning under äldre tider, har kärlen för övrigt främst kommit från Danmark och länderna utefter nordsjökusten. Dessutom utgör olika engelska godsorter ett relativt vanligt inslag i materialet, åtminstone i jämförelse med förhållandena i andra svenska städer. I de norska städerna utgör däremot de engelska och franska godskvalitéerna en betydligt större del av materialen än i Lödöse.

I de äldsta delarna av kulturlagren noteras olika sorters svartgods. Vid 1100-talets slut finns däremot exempel på glaserat och dekorerat lergods från England, tex utvecklat Stamfordgods, Tyskland med målat gods av Pingsdorfstyp och en speciell variant av s.k. blågrå vara (se Carlsson 1982). Frankrike är representerat genom gods av *Andennety*.

Andennegodset består av ett ljusgul gulgrått gods med en utvändig partiell ljusgul blyglasyr. Ibland förekommer de för detta gods så typiska mörkare bruna järnoxidfläckarna i glasyren. I Lödösematerialet tycks godset vara något mera poröst och ljusare i skärvor från 1200-talet, än från 1100-talet. De flesta skärvorna av Andennegods som påträffats i Lödöse, är små bukfragment utan antydan till ursprunglig kärfform. Ett

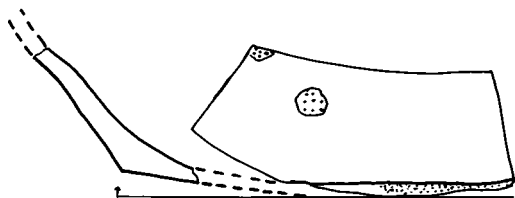

Fig 1. Del av linsformad botten, med spår av ljusgula glasyrstänk. Andennegods, frnr NE 1111c. Ritning: K Carlsson. 1:2.

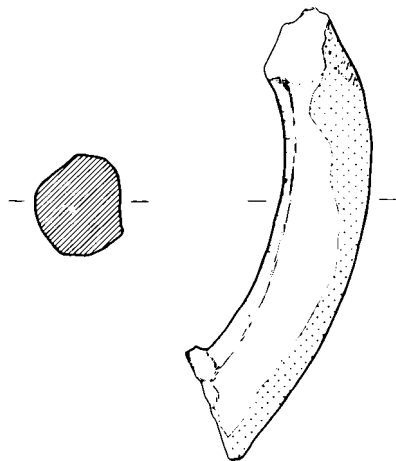

Fig 2. Delvis profilerad trindhank av Andennegods. Glaserade delar prickmarkerade, frnr CA 1638. Ritning: K. Carlsson. 1:2.

par fragment till linsformade bottenar (fig 1), samt en delvis profilerad trindhank (fig 2) utgör de enda iakttagbara formelementen.

Tillverkningen av Andennegods har skett under en relativt lång tidsperiod, från sent 1100-tal till omkring 1375 (Borremans & Warginare 1966 s 74f). I Lödöse-materialet noteras främst skärvor i lager från 1100- och 1200-talen, spridda över hela stadsområdet.

Några mycket speciella skärvor, som kan vara från en senare produktion påträffades i utkanten av kulturlagren, i anslutning till byggnadsrester från 1300-ta-

lets mitt eller senare. Godset liksom den blekgula glasysren, påminner mycket om det i de äldre skärvorna av Andennetyp i Lödöse. På de förhållandevis små skärvorna syns en kraftigt markerad dekor (fig 3), identifierad som delar av en ansiktsmask av samma slag som på en bägare påträffad i Sandgravvold, Storrups s, Århus i Danmark (Bencard 1972 s 156ff). Detta är av stort intresse eftersom Bencard påpekar, att det danska fyndet intar en unik plats inom europeisk medeltidskeramik. Även Bencard gör jämförelser med Andennegodset, men preciserar inte tillverkningsområdet för bägaren närmare. En datering till tiden strax före 1400 verkar rimlig för Lödösekäret liksom för den danska bägaren.

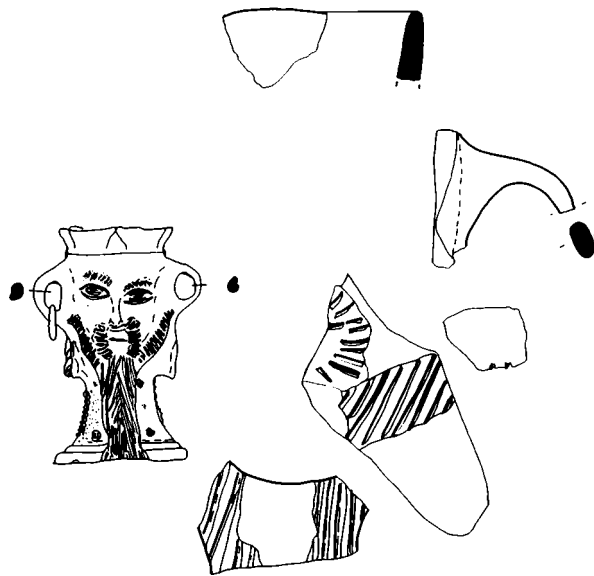

Fig 3. Vitgodsskärvor med blek gul glasyr. Mynningsfragment, del av hank samt skärvor dekorerade med ansiktsmask av samma slag som på bägaren till vänster. Den senare är hämtad ur Bencard 1972, fig 19. Ritning: K Carlsson.

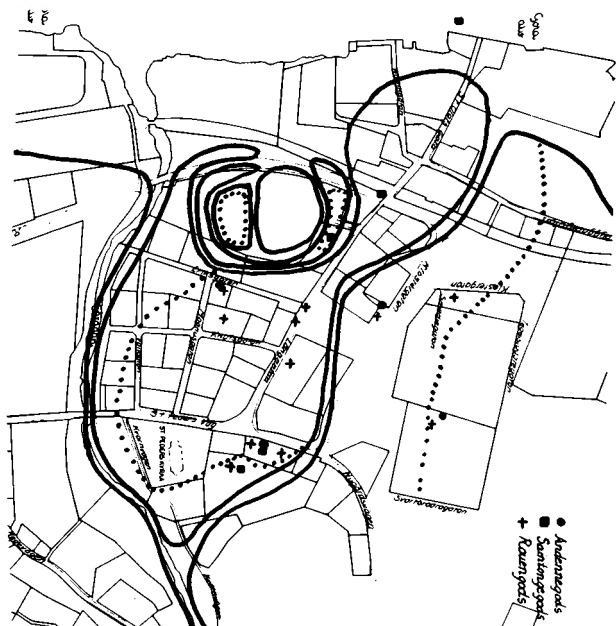

Fig 4. Karta över Lödöse, med de under medeltiden så betydelsefulla 2 årmarna och vallgravarna runt borgkullen markerade. De prickade linjerna visar kulturlagens utbredning. Symbolerna markerar fyndplatser för de olika godstyperna som förkommer i texten. Grundkartan efter Carlsson Ekre 1980, karta 10. Skala 1:4000.

Ungefär 50 år senare än Andennegodset tycks ännu en fransk godssort finnas introducerad i Lödöse. Skärvar av s.k. *Rouengods* har noterats på mer än 10 olika ställen i kulturlagren (fig 4). Även om det finns likheter mellan gods av Andennetyp och gods av Rouentyp är det senare betydligt tunnare och något mera poröst. Kärnen har vanligen varit rikt dekorerade. Olika slags blommotiv, med eller utan rullstämpeledekor, samt olikfärgade fält med omramande lister utgör de vanligaste motiven (fig 5). Blommotiven är vanligare på de yngre skärvorna än på de äldre i Lödöse. Förutom dessa lätt urskiljbara dekorerade skärvar, noteras

ett flertal grönglaserade, för övrigt odekorerade kärl-
fragment med samma ursprung.

En tredje tillverkningsort i Frankrike, vars produkter påträffats i Lödöse är den lilla orten *Saintonge* i sv Frankrike. Skärvor härifrån är för övrigt mycket sällsynta i övriga delar av Sverige. Lödösefynden utgörs av en botten till en kruka, samt av enstaka mindre bukfragment. I samtliga fall är godset ljust gulvitt. I ett fall är glasyren enfärgad i de övriga flerfärgad.

Flerfärgad keramik av Saintongetyp har förts till England från Frankrike under en mycket begränsad tidsperiod från omkring 1280 till omkring 1310 (Dunning 1968 s 45). Eftersom detta gods vanligen utgör rariteter i fyndmaterialen, kan en sådan datering vara

Fig 5. Exempel på Rouengods som påträffats i Lödöse. Foto: K Carlsson.

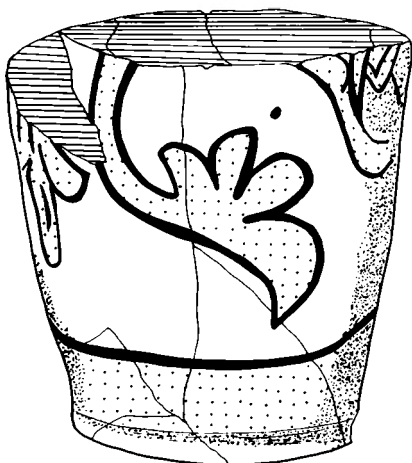

Fig 6. Del av flerfärgat kärl från Saintonge. Prickade fält inom konturlinje grönglaserade, i övrigt klar glasyr. Konturlinjer mörkt brunlila. Teckningen gjord efter foto af Ugglas 1931 planch IV av K Carlsson. 1:2.

nyttig att ha i minnet. Dekoren på de flerfärgade kärlet är vanligen mycket karaktäristisk, med mörkbruna konturlinjer runt motiven, glaserade i olika färger.

Ett av de kärl som påträffats i Lödöse, låg i avlagringarna vid älvstranden (se fig 6). Kärlet är presenterat i af Ugglas publikation av undersökningarna i Lödöse under tiden omkring 1920 (a Ugglas 1931 planch IV). Den bevarade nedre delen av kärlet är dekorerad med en i mörkbrunt konturtecknad bladranka, mot den vita botten. Bladrankan som är grönglaserad löper runt hela kärlet.

Fragment till ytterligare tre kärl har påträffats vid undersökningar under 1970-talet. På ett av dessa syns delar av en fågelklo, identisk med dekoren på en kanna påträffad i Lesnes Abbey i England, och avbildad i Medieval Catalogue s 218 fig 70 (Lödöseskärvan har fnr GD 2034b, se fig 7). Godset som är nästan vitt och

mycket finkornigt är täckt av en klar blyglasyr. Fågelklo är tecknad i mörkbrun färg, och av samma slag som den konturlinje, som avdelar ett grönblikt fält från den klara glasyren. En annan skärva, som påträffades ca 500 m öster om GD 2034b, kan vara från ett identiskt kärl. Här syns endast en V-formad konturlinje mellan ett fält med klar och ett med grönblikt glasyr. Möjligen utgör det en del av bukpartiet strax nedanför nedre hankfästet på en liknande kanna som den från Lesnes Abbey, (se fig 7). Ytterligare ett par fragment noterades strax intill den sistnämnda. Skärvorna är något nötta och glasyren delvis

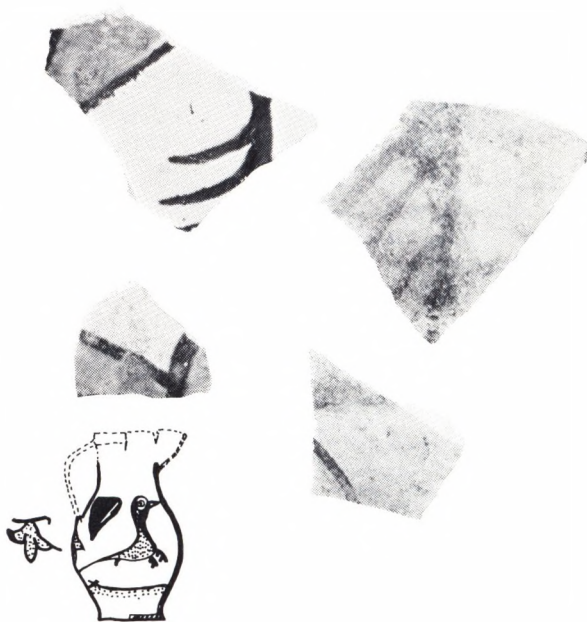

Fig 7. Skärvor av flerfärgat Saintongegods från Lödöse. Beträffande de 2 vänstra skärvorna jämför rekonstruktionen till vänster av identiskt kärl. Figuren är hämtad ur Medieval Catalogue, s. 218, fig 70. Foto: K Carlsson - M Lorentzon.

avflagad. Spår av streckmönster, liknande sköldar som förekommer på annat Saintongegods igenkänns (jämför Barton 1963 fig 3:7). Samtliga dessa skärvor har påträffats i Lödöse i lager som daterats till tiden omkring 1300.

Vid en undersökning 1980, på norra sidan av borgområdet påträffades ännu ett fragmentariskt kärl av Saintongetyp (fig 8). Godset är snarlikt men hårdare bränt än i de ovan beskrivna skärvorna. Kärlet har varit täckt av en något matt brunröd glasyr (en lindrig sekundär brand har möjligen påverkat glasyrfärgen något). De bevarade fragmenten utgör halspartiet på en kanna, som har en kraftigt utdragen pip med s.k. brygga. Denna form är mycket vanlig på kärl från Saintonge. På sidan av mynningen, mitt emellan pip

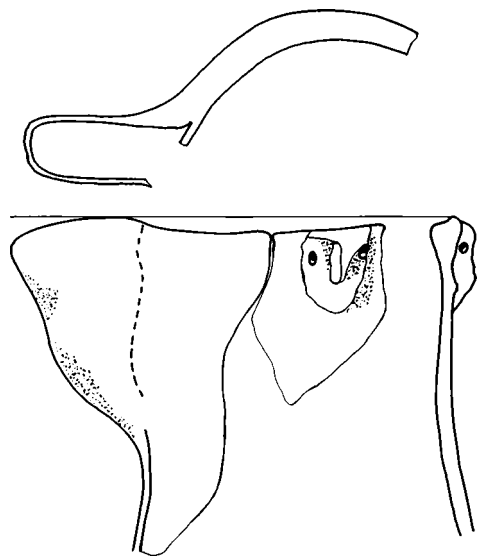

Fig 8. Rödglaserat kärl från Saintonge funnet inom borgområdet i Lödöse. Överst på bilden syns mynningsskärvan sedd rakt ovanifrån. Ritning: K Carlsson. 1:2.

och hankfäste syns spår av ett påsatt stämplat ansikte (hanken är för övrigt ej bevarad). Paralleller till både gods och glasyr finns i material från Saintonge, det samma gäller den människoavbildande dekoren (Barton 1963 fig 4).

Till slut bör det påpekas att det grönglaserade gods som kanske utgjort den vanligaste exportvaran från Saintonge ännu inte påträffats i Lödöse. Hur och varför de flerfärgade kärlen hamnat i Lödöse kan man bara gissa sig till. Gods av detta slag har bara noterats på enstaka platser i Skandinavien t ex Bergen och Lödöse (Dunning 1968 s 45).

Även om de fransktillverkade produkterna endast förekommer i några få exemplar i Lödöse, är de av stor betydelse. I första hand utgör de konkreta bevis för att kontakter mellan tillverkningsområde/utskieppningshamn och brukningsort, i detta fall Lödöse, verkligen ägt rum. Av vilken omfattning och av vilket slag dessa varit, går däremot inte att avgöra utifrån det begränsade keramikmaterialet.

Eftersom så specifika godstyper, som de ovan presenterade, oftast är möjliga att identifiera, utgör de ett bra komplement till andra dateringsmetoder i Lödöse. Tillverkningsstiderna för de olika typerna är tidigare relativt väl avgränsade och genom jämförelser med framför allt myntningsfynd och dendrokronologiskt daterat byggnadsvirke kan man ytterligare precisera keramiktypernas förekomsttid i Lödöse.

Eftersom stora delar av keramiken i Lödöse är stratigrafiskt dokumenterad får dessa enstaka skärvor även betydelse för dateringarna av de mera ordinära godsgrupperna.

Förhållandevis många tidiga kontakter med relativt avlägset liggande orter, har kunnat påvisas. De franska inslagen i Lödösekeramiken visar en liten men betydelsesfull del av detta.

Litteratur

- Barton, K.J.: The Medieval Pottery of The Saintonge. *Archaeological Journal* CXX. London 1963.
- Bencard, M.: Dansk Middelalderlertøj med Antropomorf Dekoration. *Kuml* 1972.
- Borremans, R. R. Warginaire: La ceramique d'Andenne. (Recherches 1956-65 Rotterdam). Rotterdam 1966.
- Carlsson, K.: Stratigrafi, Lagerproblematiken-Keramisk stratigrafi. *Lödöse- Västsvensk Medeltidsstad*. 1982.
- Carlsson, K. Ekre R.: Medeltidsstaden 21, Gamla Lödöse. *Riksantikvarieämbetet, Rapport*. 1980.
- Dunning, G.C.: The trade in medieval pottery around the North Sea. *Rotterdam Paper* 1968.
- Ekre, R.: Myntningsfynd från Lödöse. *Nordisk Numismatisk årsskrift* 1971, 1972.
- Ekre, R.: Medeltida myntning i Lödöse. *Skandinavisk numismatik*. 7:e årg.:3, mars 1978.
- Medieval Catalogue. London Museum. London 1940. Senare utg. 1975.
- af Ugglas, C.: Lödöse (Gamla Lödöse). Historia och arkeologi. *Göteborgs jubileumspublikationer IV*. Göteborg 1931.